

2019-10-02

Kulturdepartementet

Ku.remissvar@regeringskansliet.se

Finlandsinstitutets remissvar:

”Demokratins skattkammare – förslag till en nationell biblioteksstrategi”

Kulturdepartementet har inbjudit Finlandsinstitutet att lämna synpunkter på rubricerad rapport från Kungliga biblioteket. Institutet, som är den viktigaste nationella kulturinstitutionen för den största av de fem nationella minoriteterna, den sverigefinska, har stått i fortlöpande kontakt med KB under processens gång och har haft rikliga tillfällen att framföra sina synpunkter. Slutsatserna och förslagen i rapporten överensstämmer därför mycket väl med institutets uppfattning om hur biblioteksverksamheten för de nationella minoriteterna kan stärkas. Institutet har valt att enbart uttala sig om frågor som berör de nationella minoriteterna.

Sammanfattning

Finlandsinstitutet stödjer varmt tanken på att de nationella minoriteternas bibliotek får rollen som nationella resursbibliotek, med uppdrag att underlätta för folkbiblioteken att leva upp till bibliotekslagens krav om särskild uppmärksamhet för de nationella minoriteterna. Avsaknaden av nationella strukturer är ett problem som Europarådet flera gånger påtalat i sina uppföljningsrapporter om den svenska minoritetspolitiken. Det är av stor vikt att uppdraget blir långsiktigt och att finansieringen tryggas, samt att det nya uppdraget inte går ut över befintlig verksamhet.

Lagar och konventioner

Strategin tar förtjänstfullt sin utgångspunkt i bibliotekslagens portalparagraf om ett biblioteksväsende för alla och tanken på jämlik tillgång till bibliotekens tjänster, oavsett bostadsort, utbildning och språk. Det kan i det här sammanhanget också vara värt att påminna om de europeiska konventioner för att skydda minoritetsspråken som Sverige undertecknat och därmed förbundit sig att följa. 2000 ratificerade Sverige den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk. Huvudsyftet med denna konvention är att skydda Europas kulturella mångfald och konventionen bygger på insikten att det i dag finns ett stort antal minoriteter som lever i Europa och att vissa av

dessa minoriteters språk hotar att försvinna. Dit räknas flera av de nationella minoritetsspråken i Sverige.

Av inledningen till minoritetsspråkskonventionen framgår bl.a. att undertecknande stater förbinder sig att stödja och t o m revitalisera dessa språk. I fråga om exempelvis bibliotek ska myndigheterna ”uppmuntra uttrycksformer som utmärker landsdels- eller minoritetsspråken och främja olika sätt att få tillgång till verk på dessa språk”.

Minoritetsspråkskonventionen hör till politikområdet ”Mänskliga rättigheter” inom Utrikesdepartementet och konventionen i sin helhet finns på www.regeringen.se

I sina uppföljningsrapporter har Europarådet riktat upprepad kritik mot Sveriges sätt att uppfylla konventionerna. Bland annat har man pekat på bristen på starka nationella institutioner som arbetar med minoritetsfrågor. För att påskynda uppfyllandet av konventionerna antog Sveriges Riksdag i maj 2009 enhälligt ”Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk”.(2009:724).

I språklagen, som antogs samma år, anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt. I författningskommentarerna till lagen preciseras det allmänna med ”offentlig verksamhet som utövas genom staten, kommunerna och landstingen” och med främja avses ”att det allmänna genom aktiva åtgärder och handlingar ska stödja språken och kulturens överlevnad”.

Den nya svenska minoritetspolitiken har i grunden förändrat och förbättrat det finska språkets status i Sverige. Politiken har gett den finskspråkiga minoriteten i Sverige en bättre juridisk status och har också stärkt minoritetens identitet och självkänsla.

Sedan lagen om nationella minoriteter trädde i kraft 1 januari 2010 har antalet kommuner som är finskt förvaltningsområde fördubblats från 28 till ca 60. I många fall har kommunerna ansökt om att antas till förvaltningsområdet, efter initiativ från minoriteten själv. Denna aktivitet anses också vara det främsta resultatet av politiken för nationella minoriteter.

Europarådets minoritetsspråkskommitté besöker under oktober 2019 Sverige för en ny uppföljning av hur Sverige följer de internationella minoritets- och minoritetsspråkskonventionerna och besöker bl a Finlandsinstitutet.

Demokrati

Institutet uppskattar särskilt det demokratiska perspektivet i rapporten och noterar med tillfredsställelse att rapporten särskilt lyfter fram bibliotekslagens prioriteringar av de fem nationella minoritetsspråken. Ambitionen måste vara att alla människor har tillgång till biblioteksverksamhet, oavsett språk. ”För att kunna förverkliga detta bör det nationella stödet till biblioteken innefatta konsultativt stöd i olika mångspråkiga och mångkulturella frågor”, konstateras i rapporten. Institutet delar därför utredningens bedömning att ”det nationella stödet till biblioteken, där användarna tillhör de nationella minoriteterna, behöver stärkas” och vi kan bara understryka utredningens bedömning att detta arbete behöver påskyndas.

Institutet har redan idag ett omfattande samarbete med bibliotek fram för allt i de kommuner som hör till det finska förvaltningsområdet. Så sent som på 90-talet fanns det i många kommuner med en stor finskspråkig minoritet särskilda bibliotekarietjänster med ansvar för den finspråkiga verksamheten. Dessa tjänster har i många fall avskaffats och som konstaterats i flera rapporter är idag skillnaderna mellan kommunerna stora när det gäller biblioteksservicen till de nationella minoriteterna. På många håll är den rent av undermålig.

Finlandsinstitutet bedriver redan idag viss konsultativ verksamhet, bland annat genom vårt bokråd som två gånger per år publicerar sammanfattningar över nyutkommen finskspråkig litteratur. Listorna som omfattar skön-, fack-, barn- och ungdomslitteratur samt litteratur skriven på finska i Sverige, distribueras till ett stort antal bibliotek och används flitigt då biblioteken köper in ny finsk litteratur. Vårt bibliotek svarar också på ett stort antal frågor från folkbiblioteken. För detta har vi idag ingen separat finansiering utan verksamheten finansieras delvis av överskottet i stiftelsens fastighetsrörelse, vilket på sikt riskerar att undergräva stiftelsens ekonomi.

Institutet ställer sig därför mycket positivt till utredningens förslag om nationella resursbibliotek för var och en av de nationella minoriteterna. Dessa biblioteks huvuduppgift skulle vara att stödja folkbiblioteken och hjälpa dem att uppfylla bibliotekslagens prioriteringar av de nationella minoriteterna. Syftet skulle vara att trygga minoriteternas tillgång till likvärdiga bibliotekstjänster, för att som rapporten konstaterar ”undvika en strukturell diskriminering”.

Finlandsinstitutet är berett att ta på sig den rollen, förutsatt att resurser kan ställas till förfogande. Institutet har föreslagit en modell, där Kungliga biblioteket ger de nationella minoriteternas bibliotek detta i uppdrag och att det skapas styrgrupper som ansvarar för verksamhetens kvalitet och utveckling.

Detta skulle också bidra till att stärka minoriteternas nationella strukturer, något som efterlysts i Europarådets uppföljningsrapporter av den svenska minoritetspolitiken.

Samhällets öppna rum

Finlandsinstitutet har idag omfattande verksamhet i framför allt de kommuner som hör till det finska förvaltningsområdet. Vi visar finska filmer på ett sextiotal orter. Antalet visningar uppgår under 2019 till ca 300. Infrastrukturen för denna verksamhet finansieras med särskilda anslag från den svenska och finska staten, medan de lokala arrangörerna betalar för upphovsrättskostnaderna. Filmerna beräknas under 2019 att nå mellan 8 och 10 000 besökare.

Med stöd av Statens kulturråd arrangerar vi årligen sex-åtta turnéer med finska författare. Vi koordinerar dessa turnéer, medan de lokala arrangörerna, ofta bibliotek, betalar författararvodena. Grundtanken är att ett besök av en finsk författare inte ska kosta mera än ett besök av en svensk författare.

Filmvisningarna och författarturnéerna är idag väl etablerade och utgör viktiga språkliga och kulturella impulser för den finskspråkiga minoriteten. Det finns därför stora samordningsvinster att göra mellan vår nuvarande verksamhet och ett framtida uppdrag som nationellt resursbibliotek. Samtliga filmer är dessutom textade till svenska och bidrar därför till ökad kännedom om minoritetskulturen och till bättre grannlandskunskap.

Vårt bibliotek i Stockholm erbjuder idag sina låntagare digital tillgång till ca 200 finska dagstidningar och under slutet av 2019 eller början av 2020 utvidgas denna service till att också omfatta de viktigaste finska tidskrifterna. Via Cineaster erbjuder vi idag också ca 200 finska filmer. Denna verksamhet kan utvidgas till att gälla hela bibliotekssektorn, förutsatt att de tekniska frågorna och frågor om upphovsrätt och licenser kan lösas.

Läsning

Vi delar utredningens bedömning av att särskilda läsfrämjande insatser bör riktas mot de nationella minoriteterna. Vi anser att Kulturrådets projekt med läsambassadör för minoriteten romer borde utökas till att omfatta också övriga nationella minoriteter. Vi vill i det här sammanhanget påpeka betydelsen av generationsöverskridande möten och att den första generationens finska invandrare, som kan språket, på allvar engageras. Institutet genomförde för några år sedan projektet "Läs för barnbarnen", där finskspråkiga far- och morföräldrar inspirerades att läsa högt och delge sina berättelser för sina barnbarn. En sådan verksamhet skulle väl kunna rymmas inom uppdraget för ett nationellt resursbibliotek, liksom det Bokstartprojekt som regeringen i september 2019 uppdrog åt Kulturrådet att starta.

Lärande

Den svenska lagen om nationella minoriteter innebär att personer som bor i kommuner som tillhör det finska förvaltningsområdet har rätt till förskola och äldreomsorg på sitt eget modersmål. I många kommuner har därför finskspråkiga förskoleavdelningar öppnats, ofta på initiativ av minoriteten själv. I de flesta förvaltningsområdeskommuner har kommunerna anställt samordnare som har till uppdrag att kartlägga minoritetens behov, genomföra samråd och bidra till att önskemålen uppfylls.

Det är viktigt att folkbiblioteken kan möta detta ökande intresse från minoriteten och förbättra service och tillgänglighet av exempelvis barnböcker på de nationella minoritetsspråken. Här kan de nationella resursbiblioteken spela en viktig roll.

Nationella digitala bibliotekstjänster

Ökad tillgång till digitala bibliotekstjänster är av central betydelse för de nationella minoriteterna, eftersom personer som tillhör dessa grupper bor utspridda över en stor del av landet. Därför bör en digital strategi för biblioteksväsendet lägga särskild vikt vid bl a att förbättra minoriteternas tillgång till e-böcker, ljudböcker, digitala tidningar och tidskrifter.

Idag är Finlandsinstitutets bibliotek finansierat med bidrag från Statens kulturråd, Region Stockholm och Stockholms stad. Det betyder att vi måste prioritera låntagare bosatta i Stockholmsregionen. Det är också av central betydelse att biblioteket får fortsatta bidrag från Statens kulturråd för att upprätthålla kundservicen, så att inte ett nationellt uppdrag innebär att Kulturrådets anslag minskar i motsvarande grad. I så fall riskerar reformen att bli en försämring, istället för en förbättring.

Ett nationellt lånekort skulle givetvis avsevärt kunna förbättra minoritetens tillgång till information och vi ställer oss mycket positiva till att litteratur på de nationella minoritetsspråken görs tillgängliga, som ett första steg i en nationell digitaliseringsstrategi.

Frågan om finanseringen är dock av central betydelse och måste få sin lösning innan biblioteket kan inleda nationell utlåning.

Vi välkomnar också förslaget om att göra Sveriges Radios och TV:s sändningar tillgängliga inom hela biblioteksväsendet. Sveriges Radio inledde för 50 år sedan regelbundna sändningar på finska och den stora folkvandringen från Finland till Sverige på 70- och 80-talen finns därför väl dokumenterad i SR:s finska sändningar. Detta är en ovärderlig resurs för att förstå denna del av Sveriges historia.

Gemensam infrastruktur

Finlandsinstitutet stöder varmt tanken på nationella resursbibliotek för de nationella minoriteterna. Finlandsinstitutets bibliotek grundades 1894 och är idag det enda specialbiblioteket i Sverige för finsk litteratur. Med våra filmvisningar och författarturnéer har vi en verksamhet som omfattar de flesta kommuner med stor finsk minoritet. Vi har sålunda såväl kompetens som nätverket för att klara ett sådant uppdrag.

Institutet föreslår att de nationella minoriteterna får sina uppdrag av den nationella biblioteksmyndigheten och att nödvändiga medel anslås till verksamheten. För att trygga långsiktigheten och kontinuiteten är det viktigt att verksamheten är budget- och inte anslagsfinansierad. En gemensam styrgrupp bör upprättas för att trygga verksamhetens kvalitet och utveckling.

Finlandsinstitutet har i en skrivelse till Kungliga Biblioteket från mars 2017 mer utförligt beskrivit hur verksamheten vid ett nationellt resursbibliotek för den finskspråkiga minoriteten skulle kunna utformas. Denna översänder vi gärna.

Stockholm 2019-10-02

Anders Eriksson
Direktör
Finlandsinstitutet